

SİSTEMİK AİLE YAKLAŞIMI TEMELLİ GRUP PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ BOŞANMIŞ BİREYLERİN BOŞANMAYA UYUM DÜZEYLERİNE ETKİSİ¹

THE EFFECT OF THE SYSTEMIC FAMILY APPROACH BASED GROUP PSYCHOEDUCATION PROGRAM ON THE ADAPTATION LEVEL OF DIVORCED INDIVIDUALS

Nuran Ceren GÜZEL²

Ayşe Rezan ÇEÇEN³

Başvuru Tarihi: 27.01.2022

Yayına Kabul Tarihi: 30.09.2022

DOI: 10.21764/maeuefd.1063771

(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu çalışmada, Sistemik Aile yaklaşımına (SAY) dayalı olarak hazırlanan Boşanmaya Uyum Grup Psikoeğitim Programının (BUPP) boşanmış kadın ve erkeklerin boşanmaya uyum düzeylerine etkisi ve bu etkinin altı hafta süre ile zamana bağlı kalıcılığı incelenmiştir. Araştırmada deney ve kontrol gruplu ön test-son test ve izleme test modeline dayalı 2x3'lük yarı deneysel desen kullanılmıştır. Deney grubunda 11 (5 erkek, 6 kadın), kontrol grubunda 11 (4 erkek 7 kadın) olmak üzere toplam 22 boşanmış kişi araştırmaya katılmıştır. Katılımcılara Boşanmaya Uyum Ölçeği (BUÖ) ön test-son test ve izleme testi olarak uygulanmıştır. Araştırmada deney grubuna dokuz oturum ve her oturum 120 dakika olan SAY'a dayalı olarak hazırlanan BUPP'ı uygulanırken, kontrol grubuna herhangi bir işlem uygulanmamıştır. Araştırmanın bulguları nicel veriler kullanılarak elde edilmiş ve nitel verilerle desteklenmiştir. Araştırmanın nicel verilerini analiz etmede ANCOVA ve t testi kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarının ön test-son test ve izleme test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunduğu ve bu farkın deney grubu lehine olduğu görülmüştür. Sonuç olarak boşanmaya uyum psikoeğitim programının boşanmış kişilerin boşanmaya uyum düzeylerini arttırmada etkili olduğu ve bu etkinin altı hafta boyunca devam ettiği bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: *Boşanma, boşanmaya uyum, psikoeğitim, boşanmış kişiler, sistemik aile yaklaşımı*

Abstract: In this study, the effect of the Adaptation to Divorce Group Psychoeducation Program (DAPP) for divorced women and men, and the permanence of this effect for six weeks, which was prepared based on the Systemic Family Approach (SFA), was examined. A 2x3 quasi-experimental design based on the pre-test, post-test, and follow-up model with experimental and control groups was used in the research. A total of 22 divorced participants, 11 (5 men, 6 women) in the experimental group, and 11 (4 men, 7 women) in the control group, participated in the study. The Divorce Adjustment Scale (DAS) was applied to the participants as a pre-test, post-test, and follow-up test. While the ADGPP was applied to the experimental group based on SFA, which was nine sessions and each session was 120 minutes, no action was applied to the control group. The findings of the study were obtained using quantitative data and supported by qualitative data. ANCOVA and t-test were used to analyze the quantitative data of the study. When the findings of the study were examined, it was found that there was a significant difference between the pre-test, post-test, follow-up test mean scores of the experimental and control groups, and this difference was in favor of the experimental group. As a result, it was observed that the psychoeducation program for adaptation to divorce was effective in increasing the level of divorce adjustment for divorced people, and this effect lasted for six weeks.

Keywords: *Divorce, adjustment to divorce, psychoeducation, divorced people, systemic family approach*

¹ Bu çalışma, ikinci yazarın üçüncü yazar danışmanlığında hazırlanan Doktora tezinden üretilmiştir.

² Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Denizli, Türkiye. e posta: ncfiyakali@pau.edu.tr. ORCID:0000-0002-0916-7662

³ Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muğla, Türkiye. e posta: rezancecen@mu.edu.tr ORCID: 0000-0002-7540-8006

Giriş

Boşanma her ne kadar toplum ve bireyler tarafından evliliğin tersine istenmeyen bir durum olsa da evliliğin var olduğu zamandan beri varlığını sürdürmüştür. Her kültür kendi tarihsel süreci, coğrafi koşulları, ekonomik durumu ve geleneklerine uygun olarak yapılandığından, evlilik ve boşanma olayı o kültür tarafından oluşturulan değişkenlere göre şekillenmektedir (Kaya, 2009). Farklı kültürlerde boşanmanın bir olay değil süreç olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu süreç kültürden kültüre değiştiği gibi aynı kültür içerisinde farklı sonuçları da beraberinde getirmektedir (Bray & Heatherington, 1993). Boşanmanın birçok değişkene bağlı olarak kişi için etkilerinin farklı olacağı bununla birlikte mutlaka patolojik bir durum olarak sonuçlanmayacağı ve boşanmanın çocuklar var ise ilişkileri bitirmediği sadece var olan ilişkilerin şeklini değiştirdiğini savunan araştırmacılar da vardır (Hetherington, Cox & Cox, 1976). Boşanma evliliklerini iyi olarak değerlendirenler için bir kriz, evliliklerini kötü olarak görenler için ise yeni bir yaşam düzeni kurma fırsatıdır (Kalmijn & Monden, 2006). Nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin boşanma sürecinden sonra aile üyelerinin bu sürece en kısa ve en iyi şekilde uyum yapması hem aile üyeleri hem de toplum açısından oldukça önemlidir.

Uyum, benlik saygısını, ilişkiden ayrılmayı, sosyal ilişkileri yeniden inşa etmeyi ve duyguları değiştiren, çok yönlü duygusal ve sosyal bir süreçtir (Fisher, 1976; Hensley, 1996). Boşanma uyumu ise alanyazındaki boşanma uyum tanımlarından yola çıkarak boşanma sonrası bireylerin oluşan yeni durum ve koşullara göre kendisini etkin bir şekilde düzenleyebilmesi ve yaşamdan doyum alması olarak tanımlayabiliriz. Alanyazın incelendiğinde boşanmaya uyumu; yaş, eğitim, cinsiyet, ekonomik durum, evlilik süresi, boşanmayı kimin başlattığı, sosyal destek ağı, kişisel psikolojik kaynaklar, çocukların varlığı, boşanma üzerinden geçen süre, yeni romantik ilişkinin varlığı, aktif sosyal bir yaşam, psikolojik destek alma, eski eşle ilişkiler, boşanmayı kabul ve boşanma kararına yönelik düşünce, olumlu bir yasal süreç, geleceğe yönelik hedeflerin olması, boşanmaya yönelik inanç ve tutumlar, affetme, kişilik özellikleri, içsel ve dışsal nedensellik yüklemeleri, bir iş ya da meslek sahibi olma gibi birçok faktörün etkilediği görülmektedir (Amato, 2000, 2010; Amato & Kieth, 1991; Amato & Previti, 2003; Booth & Amato, 1991; Demo & Acock, 1996; Gove & Shin, 1989; Kitson, 1992; Madden-Derdich & Arditti, 1999; Perrig-Chiello, Hutchison & Morselli, 2014; Plummer & Koch-Hattem, 1986; Sayan-Karahan, 2012; Thomas & Ryan, 2008; Wang & Amato, 2000; Yılmaz, 2002).

Aileyi bir bütün olarak ele alan sistemik yaklaşım çerçevesinden boşanma uyum süreci değerlendirildiğinde sistemi bütün olarak etkileyen herhangi bir şey (boşanma gibi), üyelerini de tek

tek etkileyecektir. Aile sistemleri perspektifinden bakıldığında, King (1999) boşanma uyumu ailenin boşanmanın yapısal değişimleriyle başa çıkması ve tüm aile üyeleri için büyümeyi artıran bir yapının kurulması olarak tanımlamıştır. Sistemik aile yaklaşımı, aile sistemini bir bütün ve bütün içerisinde meydana gelen bir değişimin tüm sistemi etkileyeceğini savunmaktadır. Tüm sistemler gibi aile sistemi de homeostatik dengesini yani mevcut durumunu korumaya ve sürdürmeye çalışır. Bunun için de aileler, iletişim örüntüleri, sınırlar, rol esnekliği, alt sistem ittifakları ve aile kuralları çerçevesi içinde kendilerine özgü ve birbirinden farklı tarzlar geliştirirler. Sistemik yaklaşım içerisindeki temel kavramlar açısından bakıldığında boşanma sonucunda karı kocalık alt sistemi dışında diğer alt sistemlerin (bireyler alt sistemi, ebeveynlik alt sistemi, çocuklar alt sistemi) devam ettiği görülmekte ve aynı zamanda aile içindeki rollerin değişen yaşam koşulları ile birlikte tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Son çalışmalarda boşanma aile yaşam döngüsü içerisinde değerlendirilmekte ve boşanmanın ailenin sonu değil, aile yaşam döngüsünde bir dönemeç (basamak) olduğu, bu dönemde ailenin yeniden yapılandığı görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Şen, 2013). Başka bir deyişle boşanma, ailenin dağılmasından ziyade, nükleer (bir çekirdekli) sistemden binükleer (çift çekirdekli) sisteme dönüşmesi olarak değerlendirilmektedir. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ebeveyn-çocuk ilişkisinin karı kocalık sisteminin bitmesine rağmen devam etmesi, stresli olan bu aile değişiminin atlatılmasında etkili olmaktadır (Ahrons, 1980).

Bohannon'ın (1970) altı aşamalı boşanma uyum modeli günümüz koşullarına uygunluk açısından ilk modellerden birisi olarak değerlendirilmekte ve boşanmış bireylerin kendi içsel süreçlerini dışsal süreçlerle ilişkilendirmesi açısından oldukça kullanışlı bir model olarak görülmektedir (Hackney & Bernard, 1990). Bu nedenle araştırmada boşanmaya uyum için hazırlanan bu program sistemik yaklaşıma dayalı olarak ve Bohannon'ın altı aşamalı modeli temel alınarak yapılandırılmıştır. Bohannon'a (1970), göre boşanma bir süreçtir ve altı aşamadan oluşmaktadır. *Duygusal boşanma*, boşanma öncesi eşlerin birbirlerine yabancılaşmaları aşamasıdır. Evliliğin çözülmeye başladığı süreçtir. Bu ilk evrede eşlerden en az birinin duygusal isteği azalır. *Yasal boşanma*, hukuki boşanma olarak da adlandırılabilir. Evlilik sürecinin kanun önünde de çözülmesi ve bunun ilan edilmesidir. *Ekonomik boşanma*; ayrılma sonucunda para, mal, mülk paylaşımını içeren aşamadır. Genellikle kadına nafaka ve evlilik süresince alınan eşyaların paylaşımı şeklinde gerçekleşir. *Ebeveyn boşanması*; velayeti, tek ebeveynli bir yaşamı ve ziyaretleri içeren aşamadır. Bu durum çocukların velayet hakkı bir tarafa verilse bile geçerlidir. *Sosyal boşanma*, arkadaşların ve çevresinin değişmesini içeren ve boşanan her bireyin yaşadığı aşamadır. *Psikolojik boşanma*, bireylerin kişisel özerklik kazanmalarını içeren aşamadır. Boşanan her birey yasal boşanmadan önce ya da sonra sosyal bir birey olarak kendisine dönmekte, kendisini ayrı bir birey olarak görme alışkanlığını geliştirmektedir (Bohannon, 1970).

Yurt dışında yapılan çalışmaların; boşanan kişilerin boşanma sonrası yaşadıkları duyguları tanımlamaları ve olumsuz duyguları ile baş etmelerini sağlamak, ait olmak ve yeni oluşan kimliğini kazanmak, boşanmanın getirdiği kayıp ve yas süreci ile baş etme becerisi kazandırmak (Kessler, 1976; Vukalovich, 2004; Walker, 1979), boşanma sonrası bireylerin iyi oluş düzeylerini arttırmak (Øygard, Thuen & Solvang, 2000), boşanmış kişilerin benlik saygısı, iletişim becerileri ve boşanmaya uyum düzeylerini arttırarak depresyon düzeylerini düşürmeye (Avery & Thiessen, 1982; Barlow, 1982; Fahrenhorst, 1982) yönelik gerçekleştirildiği görülmektedir. Boşanmış ebeveynlere yönelik hazırlanan programların ise boşanmanın duygusal, sosyal ve eş-ebeveynlik yönlerini ele alan ve boşanmanın ebeveyn ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini azaltarak boşanmaya uyum süreçlerini kolaylaştıran eğitim programları oldukları görülmektedir (Chouinard, 1987; Faye, 1994; Martinez-Pampliega, Aguado, Corral, Cormenzana, Merino & Iriarte, 2015; Schmittel, 2013).

Türkiye’de boşanmaya uyum ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise betimsel çalışmaların oldukça sınırlı olduğu (Aydın 2009; Sayan-Karahan 2012; Şirvanlı-Özen 1998; Yılmaz, 2002), deneysel çalışmaların ise genellikle çocuklar ve ergenler ile (Aydın, 2009; Çamkuşu-Arifoğlu, 2006; Dursun, 2015; Meriç, 2007; Öztürk-Serter, 2018; Şentürk-Aydın, 2013; Şimşek-Yüksel, 2006) gerçekleştirildiği görülmüştür. Boşanmış kişilerle yapılan az sayıdaki deneysel çalışmalar incelendiğinde ise Bilişsel Davranışçı Terapinin (BDT) Boşanmış Kadınların Boşanma Sonrası Depresyon, Anksiyete ve Yalnızlık Semptomlarında Etkinliği (Öngider, 2013), Çocuk-Ebeveyn İlişki Terapisi Eğitiminin Boşanmış Annelerin Ebeveyn Stresi, Kabulü ve Empati Düzeylerine Etkisi (Bulut-Ateş, 2015), Duygu Odaklı Grupla Psikolojik Danışma'nın (DOGPD) Boşanmış Kadınların Duygusal Farkındalık ve Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri Üzerindeki Etkisi (Canbulat, 2017) ve “Boşanma Sonrası Psikolojik Destek Programı'nın” Boşanan Kişilerin Boşanmaya Uyum Düzeylerine Olan Etkisini (Karadeniz-Özbek, 2019) belirlemeye yönelik müdahale programları olduğu görülmektedir.

Bireyleri ve toplumu doğrudan ilgilendiren ve oldukça güncel olan boşanma ve boşanma sonrası uyum sürecini Türkiye’deki alanyazında yetişkinler boyutu ile ele alan sınırlı sayıda deneysel çalışmanın olduğu görülmektedir. Oysa artan boşanma oranları ile birlikte aile yapısında da birtakım değişiklikler meydana gelmekte ve yeni oluşan bu değişimlerin aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için önleyici, iyileştirici ve koruyucu çalışmalara duyulan ihtiyaç daha fazla artmaktadır. Bu araştırmanın bu alanda yapılacak çalışmalara kaynak sağlaması açısından oldukça önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca var olan çalışmaların sadece kadınlar ile yapılmış olması, kadın ve erkekleri aynı çalışma içerisinde ele alan deneysel bir çalışmanın olmaması, araştırmanın orjinalliği özelliğinden dolayı alanyazında önemli bir boşluğu dolduracağı

düşünülmektedir. Bu süreçte tarafların birbirlerinin bakış açısını görerek empati kurabilmeleri hem kendileri hem de varsa çocuklar için oldukça önemlidir.

Bu araştırmanın amacı Sistemik Aile Yaklaşımına (SAY) dayalı geliştirilen Boşanmaya Uyum Psikoeğitim Programının (BUPP) boşanmış kişilerin boşanmaya uyum düzeyine etkisini ve bu etkinin altı hafta süren kalıcılığını incelemektir. Yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen denenceler test edilmiştir:

1. Deney grubundaki katılımcıların BUÖ ön test-son test puanları arasında sontest lehine anlamlı bir fark vardır.
2. Kontrol grubu üyelerinin BUÖ ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
3. Deney grubu ile kontrol grubunun, BUÖ ön test puan ortalamaları kontrol altına alındığında, son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır.
4. Deney grubundaki katılımcıların BUÖ son test puanları ile izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.
5. Kontrol grubu üyelerinin BUÖ son test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Yukarıda sayılan denenceler yanında deney grubundaki katılımcıların oturumlara ilişkin görüşlerini nitel verilerle desteklemek amacı ile aşağıdaki soruya yanıt aranmıştır; Deney grubundaki katılımcıların SAYBUPP'nin oturumlarında elde ettikleri kazanımlara ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, "Sistemik Aile Yaklaşım Temelli Boşanmaya Uyum Psikoeğitim Programı'nın" (SAY-BUPP) boşanmış bireylerin boşanmaya uyum düzeylerine etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada ön test-son test izleme ölçümlü deney ve kontrol gruplu 2x3'lük split-plot yarı deneysel desen kullanılmıştır. Bu desende deney ve kontrol grupları için deneysel işlem öncesi ve sonrasında ölçümler gerçekleştirilir (Büyüköztürk, 2014). Çalışmanın nicel verileri nitel verilerle desteklenmiştir.

Nitel araştırma en genel olarak 'nicel olmayan', başka bir deyişle sayısal veri ve istatistiksel veri yerine sözel ve betimleyici veriye dayanan araştırma olarak tanımlanabilir (Barkin 2008, Hoffmann 2008). Bu çalışmada katılımcıların her oturum sonunda ve genel olarak tüm oturumlar hakkında ki sözel değerlendirme ifadeleri çalışmanın nitel verilerini oluşturmuştur.

Deneyel araştırmalarda belirli değişken ya da değişkenler kontrol altına alınarak bu değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin sınanması amaçlanır (Altunışık, Coşkun, Yıldırım & Bayraktaroğlu, 2002). Bu araştırmada bağımlı değişken boşanma uyum düzeyi, bağımsız değişken ise SAY-BUPP olarak belirlenmiştir. Araştırma deseninin simgesel görünümü Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırma Deseni

Gruplar	Ön Test (BUÖ)	İşlem	Son Test (BUÖ)	İzleme (BUÖ)
Deney Grubu	O1	SAY-BUPP (Dokuz Oturum)	O3	O5
Kontrol Grubu	O2	--	O4	O6

Not: SAY-BUPP: Sistemik Aile Yaklaşım Temelli Boşanmaya Uyum Psikoeğitim Programı **BUÖ**: Boşanmaya Uyum Ölçeği **O1**: Deney grubunun ön ölçümü **O2**: Kontrol grubunun ön ölçümü **O3**: Deney grubunun son ölçümü **O4**: Kontrol grubunun son ölçümü **O5**: Deney grubunun izleme ölçümü **O6**: Kontrol grubunun izleme ölçümü--: Eğitim programı uygulanmadı.

Tablo 1’de verilen araştırma desenine göre, oturumlar başlamadan bir hafta önce deney ve kontrol grubundaki katılımcılara ön test olarak “Boşanma Uyum Ölçeği” (BUÖ) uygulanmıştır. Ön testler tamamlandıktan sonra deney grubuna haftada iki saat (Çarşamba, 21.00-23.00 saatleri arasında) araştırmacının liderliği ve bir lider yardımcısı ile birlikte özel bir danışma merkezinde dokuz oturumluk grup psikoeğitim programı uygulanmış, kontrol grubuna ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Oturumların bitmesinden bir hafta sonra deney ve kontrol grubundaki katılımcılara son test; son test uygulamasından altı hafta sonra tüm katılımcılara izleme testi uygulanmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Katılımcıların belirlenmesinde ölçüt olarak çalışmaya katılmaya gönüllü olmak, Denizli il merkezinde ikamet etmek, resmi boşanma sürecinin tamamlanmış olması, yeniden evlenmemiş olmak, çocuk sahibi olmak, en az ilkokul mezunu olmak, daha önce boşanmaya uyuma yönelik bir psikoeğitim programına katılmamış olmak, görme, anlama ve işitme sorunu olmamak, psikiyatrik bir tedavi sürecinde olmamak özellikleri belirlenmiştir.

Araştırmanın katılımcıları, çalışmaya gönüllü olarak katılan boşanmış dokuz erkek ve 13 kadın olmak üzere toplam 22 kişiden oluşmaktadır. Deney grubunda beş erkek altı kadın olmak üzere toplam 11, kontrol grubunda ise dört erkek yedi kadın olmak üzere toplam 11 katılımcı vardır. Deney ve kontrol grubuna atama yapılırken katılımcıların çalışmaya katılabilme koşulları dikkate alınarak deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Araştırmadaki katılımcıların demografik bilgileri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Araştırmanın Çalışma Grubunda Yer Alan Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Özellikler		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Toplam
Cinsiyet	K	6	7	13
	E	5	4	9
Yaş Aralığı	30-50	11	11	22
Öğrenim Durumu	İlköğretim	3	1	4
	Lise	3	3	6
	Lisans	4	5	9
	Yüksek Lisans	1	2	3
Çalışma Durumu	Çalışan	8	10	18
	Çalışmayan	3	1	4
Kaç Çocuk	1	5	6	11
	2	4	5	9
	3	2	-	2
Çocuk Velayet	Kendisi	8	9	14
	Diğer Ebeveyn	3	2	4
	Diğer			
Toplam		11	11	22

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların yaş aralığının 30 ile 50 arasında olduğu, genelde bir işte çalıştıkları, çocuk sayılarının ise bir ile üç arasında değiştiği, çocuklarının velayetlerinin ağırlıklı olarak kendilerinde olduğu görülmektedir.

Deney ve kontrol grubundaki katılımcıların BUÖ ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için ilişkisiz örneklem için t-testi analizi yapılmıştır. Yapılan t-testi analiz sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Deney ve Kontrol Gruplarının Ön Test Ölçek Puanlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Gruplar	n	\bar{x}	S	Sd	t	p
Deney	11	43.18	7.93	20	.673	.509
Kontrol	11	41.27	5.06			

Tablo 3 incelendiğinde deney grubunun BUÖ ön test puan ortalaması ($\bar{x} = 43.18$) ile kontrol grubu ön test puan ortalaması ($\bar{x} = 41.27$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(20)} = .673$, $p > .05$). Bu durum deney ve kontrol grubundaki katılımcıların uygulama öncesinde boşanmaya uyum düzeylerinin birbirine denk olduğunu göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırmada kullanılan nicel ve nitel veri toplama araçlarına ait bilgilere yer verilmiştir.

Nicel veri toplama araçları

Bu araştırmada nicel veri toplama aracı olarak; katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla Kişisel Bilgi Formu ve Boşanma Uyum Ölçeği (BUÖ) kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu. Kişisel Bilgi Formunda, araştırmaya katılan boşanmış bireylerin; cinsiyet, yaş, çocuk durumu, çocuk/çocukların yaşı, eğitim düzeyi, çalışıp çalışmadığı, boşanma süreleri ve çocukların velayetinin kimde olduğu gibi bilgiler yer almaktadır.

Boşanmaya uyum ölçeği (BUÖ).BUÖ, boşanmış bireylerin boşanmaya uyum düzeylerini ölçmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen tek boyutlu ve 12 maddeden oluşan 5’li Likert tipinde (1=Hiç Katılmıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum) bir ölçektir. Ölçekten alınan en düşük puan 12 en yüksek puan ise 60’tır. Ölçeğin puanlanmasında üç madde (Madde 2, Madde 7 ve Madde12) ters olarak puanlanmaktadır. Yüksek puan boşanmaya uyumun gerçekleşmediğini göstermektedir. Ölçeğin orijinal geçerlilik ve güvenirlik çalışması boşanmış olan 642 kişi ile yapılmış olup iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.86$ ’dır. Ölçekte yer alan maddelerin madde toplam korelasyon katsayıları ise .37 ile .70 arasında değişmektedir. Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan faktör analizinde 12 maddenin toplam varyansın yaklaşık %42’sini açıklamaktadır. Ölçeğin DFA değerlerindeki uyum indekslerine bakıldığında χ^2/sd (2.13) değerinin 3’ün altında olduğu, CFI değerinin (.98) .90’dan yüksek olduğu ve RMSEA değerinin (.06) ise .08’den düşük olduğu görülmüştür. Sonuç olarak 12 maddeden oluşan tek faktörlü “Boşanma Uyum Ölçeği’nin” geçerlilik ve güvenirlik değerlerini karşıladığı söylenebilir

Nitel veri toplama araçları

Nitel verilerin toplanması için araştırmacı tarafından oluşturulan “Oturum Değerlendirme Formu” ve “Genel Oturum Değerlendirme Formu” kullanılmıştır.

Oturum değerlendirme formu. Deney grubundaki katılımcıların o oturumun kazanımlarına ilişkin görüşlerini belirleyebilmek ve araştırmaya veri sağlamak amacı araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bu amaçla “Öğrendim ki...; Keşke.....ve İyi ki...” kelimelerinden oluşan ve katılımcıların oturum sonunda bu kelimelerin tamamlanması ile elde edilen “Oturum Değerlendirme Formu” kullanılmıştır.

Genel oturum değerlendirme formu.Deney grubundaki katılımcıların tüm oturumlara ait görüşleri hakkında bilgi edinmek amacı ile açık ve kapalı uçlu 10 sorudan oluşan “Genel Oturum Değerlendirme Formu” kullanılmıştır. Formda katılımcıların SAYBUPP ilişkin farkındalık ve programın kendilerine olan katkılarını ölçen altı kapalı uçlu (Evet, Hayır, Bilmiyorum) soru ve grubun kendilerine yararları, yaşamlarına nasıl bir etkisinin olduğunu, grubu yöneten kişiye yönelik değerlendirmeleri ve bunların dışında söylemek istediklerini belirten dört açık uçlu soru bulunmaktadır.

Sistemik aile yaklaşım temelli boşanmaya uyum psikoeğitim programı (SAY-BUPP)

SAY-BUPP ‘nin kuramsal temeli oluşturulurken, sistemik yaklaşım ve Bohannon’ın (1970) boşanmaya uyum aşamaları (duygusal, yasal, ekonomik, ebeveyn, sosyal ve psikolojik boşanma) dikkate alınmıştır. Programının oturum amaçları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4

Sistemik Aile Yaklaşım Temelli Geliştirilen Boşanmaya Uyum Psikoeğitim Programı

Oturum No	Oturum Adı
1.Oturum	Tanışma ve Programın Tanıtımı
2.Oturum	Duygusal Boşanma I
3.Oturum	Duygusal Boşanma II
4.Oturum	Yasal ve Ekonomik Boşanma
5.Oturum	Eski Eş
6.Oturum	Ebeveyn Olarak Boşanma
7.Oturum	Toplumsal/Sosyal Boşanma
8.Oturum	Psikolojik Boşanma
9.Oturum	Sonlandırma

Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında SPSS 21.00 paket programları kullanılmıştır. Bulguların anlamlılık düzeyi için .05 ölçüt olarak alınmıştır. Ölçeği ön test uygulamalarından elde ettikleri değerlerin; parametrik testlerin temel varsayımlarını karşılayıp karşılamadığına bakıldıktan sonra uygulanan programın etkinliğini belirlemek için ANCOVA ve t-testi kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın Nicel Bulguları

Tablo 5'te deney ve kontrol grubundaki katılımcıların Boşanma Uyum Ölçeği (BUÖ) ön test- son test ve izleme testi puan ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Tablo 5

Deney ve Kontrol Gruplarının Boşanmaya Uyum Ölçeği (BUÖ) Ön Test-Son Test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Değerleri

Gruplar	BUÖ	n	\bar{x}	Ss
Deney	ÖnTest	11	43.18	7.93
	SonTest	11	49.09	4.36
	İzleme Testi	11	49.09	3.83
Kontrol	ÖnTest	11	41.27	5.06
	SonTest	11	38.54	4.43
	İzleme Testi	11	40.09	3.47

Tablo 5 incelendiğinde deney grubundaki katılımcıların BUÖ ön test puan ortalamasının $\bar{x}=43.18$, son test puan ortalamasının $\bar{x}=49.09$ ve izleme testi puan ortalamasının ise $\bar{x}=49.09$ olduğu görülmektedir. Kontrol grubundaki katılımcıların BUÖ ön test puan ortalamasının $\bar{x}=41.27$, son test puan ortalamasının $\bar{x}=38.54$ ve izleme testi puan ortalamasının ise $\bar{x}=40.09$ olduğu belirlenmiştir. Bulgulara bakıldığında deney grubunun ön test puan ortalamasının son test ve izleme testi puan ortalamasına göre bir artma gösterirken, kontrol grubu ön test puan ortalamasının son test ve izleme testi puan ortalamasına göre belirgin bir artış göstermediği görülmektedir.

Birinci denence: "Deney grubundaki katılımcıların BUÖ ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark vardır. "

Deney grubundaki katılımcıların BUÖ ön test-son test ölçümlerinden elde ettikleri puanların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla t- testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6

Deney Grubunun Ön Test-Son Test Ölçek Puanlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Deney	n	\bar{x}	S	sd	t	p
Ön Test	11	43.18	7.93	10	-3.08	.01
Son Test	11	49.09	4.36			

Tablo 6 incelendiğinde deney grubundaki katılımcıların BUÖ ön test puan ortalaması ($\bar{x}=43.18$) ve son test puan ortalaması ($\bar{x}=49.09$) arasında anlamlı bir fark vardır ($t_{(10)}=-3.08$, $p<.05$). Bu bulgu araştırmanın birinci denencesini doğrulamaktadır.

İkinci denence: "Kontrol grubu üyelerinin BUÖ ön test-son test puanları arasında anlamlı bir fark yoktur."

Kontrol grubundaki katılımcıların ön test-son test puan ortalamaları arasındaki farkı test etmek için yapılan tekrarlı ölçümler için t-testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7

Kontrol Grubunun Ön Test-Son Test Ölçek Puanlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Kontrol	n	\bar{x}	S	sd	t	p
Ön Test	11	41.27	5.06	10	2.23	.05
Son Test	11	38.54	4.43			

Tablo 7'ye göre kontrol grubundaki katılımcıların BUÖ ön test puan ortalamalarının ($\bar{x}=41.27$), son test puan ortalamasından ($\bar{x}=38.54$) yüksek olmasına rağmen bu farkın anlamlı bir fark olmadığı ($t_{(10)}=2.23$, $p \geq .05$) söylenebilir. Bu nedenle araştırmanın ikinci denencesi kabul edilmiştir.

Üçüncü denence: "Deney grubu ile kontrol grubunun, BUÖ ön test puan ortalamaları kontrol altına alındığında, son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır."

Araştırmanın üçüncü denencesini test etmek ve uygulanan programın işe yararlılığını belirlemek için BUPP'nin son test puanları üzerinde ön test puanlarının etkisi kontrol edilerek ANCOVA analizi kullanılmıştır. Analiz için ilk olarak ANCOVA analizinin varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığına bakılmıştır. Bunun için öncelikle varyansların homojenliği, grupların regresyon katsayı eşitliği ve kod değişken ile bağımlı değişken arasındaki doğrusal ilişkinin varlığına bakılmıştır. Varyansların homejenliği için Levene testine bakılmış ($F_{(1-2)}=.043$, $p > .05$) ve varyansların homojen olduğu görülmüştür. Her bir grup için regresyon doğruların eğilimlerinin eşit olup olmadığı grup* ön test etkileşiminden yararlanarak elde edilmiş ve grupların regresyon eğilimlerinin eşit olduğu belirlenmiştir ($F_{(1-22)}=.743$, $p > .05$). Gruptaki katılımcıların BUÖ puanlarına göre düzeltilmiş son test ortalama puanları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8

Deney ve Kontrol Gruplarının BUÖ Son Test Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Gruplar	N	\bar{x}	Düzeltilmiş Ortalama
Deney	11	49.09	48.77
Kontrol	11	38.54	39.03

Tablo 8'e bakıldığında deney grubu katılımcılarının BUÖ son test ortalama puanları $\bar{x}=49.09$, kontrol grubu katılımcılarının BUÖ son test ortalama puanları $\bar{x}=38.54$ 'tür. Puanlar incelendiğinde, deney grubunun BUÖ son test puan ortalaması, kontrol grubunun BUÖ son test puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Grupların düzeltilmiş son test puan ortalaması deney grubu için $\bar{x}=48.71$, kontrol grubu için $\bar{x}=38.92$ 'dir. Grupların BUÖ ön test puanları kontrol edildiğinde deney grubu katılımcılarının BUÖ son test puanlarında çok az bir düşme görülürken kontrol grubu katılımcılarının BUÖ puanlarında ise çok az bir yükselme görülmüştür. Grupların düzeltilmiş BUÖ ortalama puanları arasındaki bu farkın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan ANCOVA sonuçları Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9

Deney ve Kontrol Grubu Üyelerinin BUÖ Son Test Düzeltilmiş Puanlarının Gruba Göre ANCOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kontrol edilen değişken (BUÖ ön test)	353.67	1	353.67	27.22	.00
Grup ana etkisi	514.87	1	514.87	39.63	.00
Hata	246.82	19	12.99		
Toplam	43240.00	22			

Tablo 9 incelendiğinde, BUÖ ön test puanları kontrol altına alındığında, grupların BUÖ son test düzeltilmiş ortalama puanları açısından gruplar arasında anlamlı bir fark vardır ($F_{(1-22)}=39.63$; $p<.05$). Başka bir ifade ile BUPP'ı boşanmış katılımcıların boşanmaya uyum düzeyleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ve katılımcıların boşanmaya uyum düzeylerini yükselttiği söylenebilir. Bulgular değerlendirildiğinde araştırmanın üçüncü denencesi doğrulanarak kabul edilmiştir.

Dördüncü denence: "Deney grubundaki katılımcıların BUÖ son test puanları ile izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark yoktur"

Deney grubundaki katılımcıların son test ve izleme test puan ortalamaları arasındaki farkı belirlemek için yapılan t- testinden elde edilen bulgular Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10

Deney Grubunun Son Test ve İzleme Testi Ölçek Puanlarına İlişkin t- Testi Sonuçları

Deney	n	\bar{x}	S	sd	t	p
Son Test	11	49.09	4.36	10	.000	1.00
İzleme Testi	11	49.09	3.83			

Tablo 10 incelendiğinde deney grubundaki katılımcıların BUÖ son test ortalaması ($\bar{x}=49.09$) ile izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=49.09$) arasında bir farkın olmadığı ($t_{(10)}=.00$, $p>.05$) görülmektedir.

Bu bulgu deney grubundaki katılımcıların son test puan ortalamalarının zaman içerisinde bir değişime uğramadığı ve boşanmaya uyum düzeylerinin devam ettiğini göstermektedir. Bu nedenle araştırmanın dördüncü denencesi doğrulanarak kabul edilmiştir.

Beşinci denence: “Kontrol grubu üyelerinin BUÖ son test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark yoktur.”

Araştırmanın beşinci denencesini test etmek için benzer şekilde yapılan tekrarlı ölçümler için t-testi sonuçları Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11

Kontrol	n	\bar{x}	S	sd	t	p
Son Test	11	38.54	4.43	10	1.78	.10
İzleme Testi	11	40.09	3.47			

Tablo 11'de sunulan tekrarlı ölçümler için t-testi sonucuna göre, kontrol grubundaki katılımcıların BUÖ son test puan ortalamaları ($\bar{x}=38.54$) ve izleme testi puan ortalamaları ($\bar{x}=40.09$) arasında anlamlı bir fark olmadığı ($t_{(10)}=1.78$, $p>.05$) görülmektedir. Bu bulgu doğrultusunda kontrol grubundaki katılımcıların son test puan ortalamalarının izleme testi puan ortalamalarından bir miktar yüksek olduğu belirlenmiş ancak bu farkın anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir. Böylece araştırmanın beşinci denencesi kabul edilmiştir.

Deney Grubundaki Katılımcıların Deneysel Çalışmaya İlişkin Görüşlerine Ait Nitel Bulgular

“Deney grubundaki katılımcıların SAYBUPP'nin oturumlarında elde ettikleri kazanımlara ilişkin görüşleri nelerdir?”

İkinci oturumdan sonra katılımcılara oturum ile ilgili; gönüllülük esas alınarak "öğrendim ki.... Keşke.... İyi ki..." kelimelerini tamamlamaları ve son oturumda katılımcıların tüm oturumları genel olarak değerlendirmeleri istenmiştir.

2. *Oturum:* Bu oturum sonunda katılımcıların başkalarının hikâyelerini dinlediklerinde yalnız olmadıklarını, boşanma sürecinin zor ve sancılı olduğunu ve bu süreçte duyguların önemli olduğunu belirttikleri görülmektedir. Bununla birlikte bir kadın katılımcı karşı cinsin paylaşımlarını dinlemenin onların düşüncelerini anlayabilmek adına kendilerine farklı bir bakış açısı kazandırdığını ifade etmiştir. Aynı zamanda beş katılımcının grupta olma ve paylaşım ile ilgili memnuniyetlerini dile getirdikleri görülmüştür. İkinci oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki tüm hayatlar çetrefilli.”

“Öğrendim ki herkesin boşanma süreci sancılı, zor ve yorucu.”

“Keşke son beş altı yılımı feda etmeseymişim”

“Keşke daha fazla duygularımızla ilgili konuşabilsek, birbirimize fikir verebilsek.”

“İyi ki katılmışım karşı cinsin duygu durumlarını anladım.”

“İyi ki burada bulunuyorum.”

3. Oturum: Bu oturumda duygusal boşanma ile ilgili ve katılımcıların duygularını ve yaşadıklarını ifade etmenin kendilerini rahatlattığını bununla birlikte farkında olmadıkları duygularının olduğunu görmelerinin kendilerini şaşırttığını ve konuşmaya ihtiyaç duyduklarını, konuştuğça farkındalıklarının arttığını belirtmişlerdir. Üçüncü oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki kendimle ilgili sıkıntılar var.”

“Öğrendim ki konuşmak rahatlatıyor.”

“Keşke hep konuşarak rahatlasam.”

“Keşke daha önce böyle bir destek alsaydım.”

“İyi ki yaşananları iyisiyle kötüsüyle paylaşmak her zaman rahatlatıyor insanı. Ama artık kafamdaki nedenler, niçinler, keşkeler artık daha da netleşti, bu da beni rahatlattı.”

“İyi ki katılmışım.”

4. Oturum: Yasal ve ekonomik boşanmada katılımcılar, yasal sürecin kişiler için ne kadar yıpratıcı olabileceğini, bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve anlaşmalı boşanmadıkları için pişmanlıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda ekonomik durumun boşanma sonrası uyum kurmada önemli bir etken olduğunu ve herkesin farklı ekonomik koşullara sahip olduğunu görmelerinin durumu farklı değerlendirmelerine olanak sağladığını belirtmişlerdir. Dördüncü oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki boşanmadan sonra yasal ve ekonomik boşanmanın nasıl olduğunu.”

“Öğrendim ki ekonomik olarak çok farklı durumlar olduğunu gördüm.”

“Çekişmeli boşanmalarda çiftlerin psikolojik olarak çok yıprandığını öğrendim.”

“Keşke eşler arasında boşanmanın evlenmek kadar doğal olabileceğini kabullenip birbirini yormasaydı, üzmeseydi.”

“Keşke anlaşmalı boşansaydım diye düşündüm.”

“İyi ki çalışan bir kadınmışım.”

“İyi ki konuşup paylaşma, içimi dökme fırsatı buldum.”

5. Oturum: Eski eşe yönelik duyguların paylaşıldığı bu oturumda bazı katılımcılar eski eşle olan bitmemiş meselelerinin olduğunu, eski eşle sınırlarını belirleyemediklerinin ve bu durumun kendilerini nasıl etkilediği ile ilgili farkındalıklarını paylaşmışlardır. Aynı zamanda bu durumla ilgili baş etme yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Beşinci oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki bazı ebeveynlerin sorumluluk konusunda eksikliklerinden haberi olmadığını.”

“Öğrendim ki eski eşimle sınırlarımızı belirlemediğimizi.”

“Keşke vakit sıkıntısı olmasaydı.”

“Keşke herkes iletişimde samimi olsa da evliliklerde bunca acı yaşanmasa dedim.”

“İyi ki burada bulunuyorum, yeni farklılıklar öğreniyorum.”

“İyi ki yaptıklarımı böyle yapmışım dedim. “

6. Oturum: Ebeveyn oturumunda katılımcıların büyük çoğunluğu çocukları ile olan iletişimleri konusunda paylaşımda bulunmuş ve süreç içerisinde çocukların bu durumda neler yaşadıklarını paylaşmışlar bu paylaşımlar sonucunda çocuklarına davranışları ile ilgili ebeveynliklerini sorgulamış ve bu konudaki olumlu ve olumsuz düşüncelerini dile getirmişlerdir. Yeni boşanan katılımcılar bu paylaşımların kendileri için çok değerli olduğunu en azından çocuklara nasıl davranacakları ve nelerle karşılaşabilecekleri ile ilgili bilgilendiklerini belirtmişlerdir. Altıncı oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki ebeveynin boşanma sürecindeki tutumuyla çocukların etkilenme sürecinin paralel olması.”

“Öğrendim ki ortak nokta çocuklarımız için iki medeni insanlar olarak akıl yürütebileceğimizin farkına vardım. Ebeveynlerin hatalarının çocuklara negatif yönde yansıdığını ve bunun çözümlerinin olduğunun farkına vardım”

“Keşke ebeveyn olarak neler yapmamız gerektiğini bilseydik.”

“Keşke çocuklarımla daha fazla ilgilenebilseydim.”

“İyi ki bazı olayların yaşanarak daha doğrusu bulunacağını öğrenmiş olmak beni rahat hissettirdi ve bir de herkesin net oluşu.”

“İyi ki ebeveyn olarak doğru davranışlarda bulunmanın mutluluğunu yaşadım. “

7. Oturum: Sosyal/toplumsal boşanma oturumunda katılımcılar kendi sosyal desteklerinin farkına vararak kendileri için önemini dile getirmişler ve sosyal destek yoksunluğunun hayatlarını nasıl zorlaştırdığı ile ilgili paylaşımda bulunmuşlardır. Yedinci oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki sosyal destek boşanmaya uyumda önemli.”

“Öğrendim ki benim zamana bırakacağım çok konu var.”

“Keşke sosyal desteğim biraz daha fazla olsaydı.”

“Keşke herkes kendi kafasındaki kişiyle savaşmayı bıraksa.”

“İyi ki böyle bir grupta beraberim.”

“İyi ki çevremde bana destek olan dost ve arkadaş grubum var.”

8. Oturum: Psikolojik boşanma oturumunda katılımcılar kendi kişisel özelliklerinin farkına vararak bu özelliklerin kendilerini nasıl etkileyeceği ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir. Sekizinci oturuma ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Öğrendim ki kişilerin aynı olaylarda bile farklı olabileceğini.”

“Öğrendim ki kendimi tanıdım, kişisel özelliklerimi tekrar düşündüm.”

“Keşke iyi yönlerimi daha ayrıntılı düşünseydim.”

“Keşke biraz da kendim için hayaller ve hayatlar kurabilmek için umutlarım, isteklerim ve çabalarım olsaydı.”

“İyi ki kartlarla çalıştık. Kendimle ilgili birçok fikir edindim.”

“İyi ki kendim ile ilgili farkındalığım arttı. “

Katılımcıların tüm oturumlar için yazdıkları değerlendirildiğinde kendi duygularının farkına varmaları, tanımlamaları ve ifade etmelerinin; yasal ve ekonomik sürecin boşanma, boşanma sonrasında ne kadar yıpratıcı ve önemli olabileceğinin, tek ebeveyn olmanın zorlukları ve eski eşle ebeveyn olarak devam etmenin, boşanma ve boşanma sonrasında sosyal desteğin önemi ve her şeye rağmen geleceğe dair umutlarının olmasının farkına vardıkları ile ilgili dönütler vermişlerdir. Tüm oturumlara ilişkin katılımcıların örnek ifadeleri aşağıda sunulmuştur:

“Topluma karışabilmek, yaşananları paylaşabilmek, öneriler almak, artılarımı, eksilerimi kıyaslamak bana özgüven ve rahatlama sağladı.”

“Yaşadıklarımın bana özel olmadığını gördüm.”

“Karşı cinsin olaylara bakış açısını anlamamı sağladı.”

“İnsanların içinde acılarımı ifade edebilme cesareti kazandım.”

“Yaşadıklarımın, boşanma sürecinde atlattığım evrelerin, bana sağladığı olumlu faydaları gördüğüm için daha umut doluyum.”

“Tek ve yalnız değilmişim bunu öğrendim.”

“Bayan ve erkeklerden oluşması daha ön yargısız ve anlaşılır, empatik bir ortam oluşması güzeldi.”

“Bireysel farklılıklar üzerinde biraz daha durulabilirdi.”

Genel değerlendirmeye bakıldığında katılımcıların programın kendilerine; kendi gerçekliklerini görme, kabul etme ve farkına varma, karşı cinsin bakış açısını görme, paylaşmanın rahatlığını hissetme konusunda faydalı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu programın gelecekte insanlara ön yargılı bakmamak, hayata pozitif ve umutla bakabilmek ve iyi bir ebeveyn olma konusunda farklılıklara dikkat etmenin, oturum sürelerinin biraz daha uzun olmasının ve boşanma yıllarının birbirine yakın olmasının daha olumlu olacağı konusunda beklentilerini dile getirmişlerdir.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Araştırma SAY-BUPP'nin deney grubu katılımcılarının boşanmaya uyum düzeyini arttırmada anlamlı düzeyde bir fark yarattığını göstermiştir. Başka bir deyişle araştırmada elde edilen bulgular, SAY-BUPP'nin katılımcıların boşanmaya uyum düzeylerini arttırdığı ve bu etkinin altı hafta boyunca devam ettiğini ortaya koymuştur. Bu durum deney grubuna uygulanan SAY-BUPP'nin boşanmış kişilerin boşanmaya uyum düzeyleri üzerinde etkisinin olduğunu göstermektedir. SAY-BUPP'nin boşanmaya uyum düzeylerini arttırdığına ilişkin elde edilen bu bulgu diğer araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir (Asanjarani et al., 2018; Karadeniz-Özbek, 2019; Vera, 1993; Vukalovich, 2004). Bu araştırmalar incelendiğinde; Asanjarani et al. (2018) boşanmış 15 İranlı kadına boşanmaya uyum düzeylerini arttırmaya yönelik iki saat ve on oturumdan oluşan bir program uygulamışlardır. Program sonunda deney grubundaki katılımcıların boşanmaya uyum düzeylerinin arttığı görülmüştür. Benzer şekilde Vera (1988), Fisher'ın (1976) 15 blokluk boşanmaya uyum modelini kullanarak hazırladığı boşanmaya uyum programını boşanan kadın ve erkeklerden oluşan toplam 12 katılımcı ile birlikte gerçekleştirmiştir. Katılımcılar 10 hafta boyunca haftada iki saat toplanmışlardır. Araştırma sonucunda katılımcıların boşanmaya uyum düzeyleri olumlu yönde artmıştır. Benzer şekilde Vukalovich (2004) çalışmasında boşanmış bireylerin boşanmaya uyumlarını arttırmaya yönelik "Ayrılık ve Boşanma Sonrası Yeniden Yapılanma" ismini verdiği altı haftalık bir program uygulamıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların boşanmaya uyum düzeyi puanları karşılaştırıldığında altı haftalık programın katılımcıların uyum düzeyini arttırmada etkili olduğu görülmüştür. Karadeniz-Özbek (2019) ise çalışmasında boşanmış bireylerin boşanmaya uyum düzeylerini arttırmak için 11 oturumluk boşanma sonrası destek programı hazırlamıştır. Araştırma sonucunda programın uygulandığı deney grubundaki katılımcıların herhangi bir işlem yapılmayan kontrol grubu katılımcılara göre boşanmaya uyum düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Bu çalışmaların yanı sıra alanyazında boşanmış bireylere yönelik uygulanan müdahale programlarının konusu, yöntemi ve değişkenleri farklı olmasına rağmen ortak olan noktalarının boşanma sonrası bireylerin uyumunu olumlu yönde etkilemeleridir (Avery & Thiessen, 1982; Bulut-Ateş, 2015; Canbulat, 2017; Faye, 1994; Lee & Hett, 1990; Martinez-Pampliega et al., 2015). Faye (1994) çalışmasında boşanmaya uyum sürecinde olan ebeveynlere yönelik 12 oturum olarak hazırlanan ve ebeveynlerin öfkelerini daha olumlu duygulara yönlendirmeyi ve çocukları ile etkili bir şekilde iletişim kurmayı amaçlayan program sonucunda ebeveynlerin boşanma sonrası baş etme becerilerinin arttığı görülmüştür. Lee & Hett, (1990) benzer şekilde hazırladıkları boşanma ile baş etme müdahale programı ile boşanmış bireylerin depresyon ve kaygı düzeylerini azaltarak bağımsızlık düzeylerinin artmasını sağlamışlardır.

Araştırma bulgularına göre hiçbir işlem uygulanmayan kontrol grubundaki katılımcıların ön test puanlarına göre son test ve izleme testi puanlarının anlamlı bir fark olmamakla beraber bir miktar arttığı görülmüştür. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde boşanmaya uyum düzeyini etkileyen önemli faktörlerden birinin zaman faktörü olduğu ve boşanmanın zaman içerisinde kişi üzerindeki olumsuz etkisinin azaldığını gösteren çalışma bulgularına rastlanmaktadır (Chiriboga & Cutler, 1978; Perrig-Chiello et al., 2014). Bu sonucun oluşmasında kontrol grubundaki katılımcıların boşanmaya uyum düzeyi üzerinde etkili olabilecek değişkenlerin (zaman, sosyal destek, yeni romantik ilişkinin varlığı, sosyal aktivitelere katılıp katılmamaları, kişisel özellikler vb.) kontrol edilmesinin çok olası olmamasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Grupta erkek ve kadın katılımcıların birlikte yer almasının süreç içerisinde oldukça etkili olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle eşler boşandığında daha çok kendi perspektifi ile olayları değerlendirdikleri için karşı tarafı dikkate almakta zorluk yaşamaktadır. Katılımcılar, programın uygulama sürecinde oturumların amaçları çerçevesinde duygu ve düşüncelerini grup üyeleri ile paylaşımlarının, birbirlerini ve karşı cinsi anlamaları yönünde kendilerine katkı sağladığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte sadece kadınlardan oluşan daha önceki iki pilot çalışma ile karşılaştırıldığında pilot çalışmadaki grupların grup etkileşiminde daha aktif ve paylaşımcı oldukları ve kendilerini daha fazla açtıkları gözlemlenmiştir. Aynı zamanda katılımcıların böyle bir grupta olmanın ve kendilerini ifade etmelerinin oldukça rahatlatıcı olduğunu ve yalnız olmadıklarını görmelerinin süreci kabullenmeleri konusunda kendilerine önemli katkı sağladığını belirtmeleri bu tür programların boşanmaya uyum sürecinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle ebeveynlik ile ilgili paylaşımların katılımcıların ebeveyn olarak nasıl davranmaları gerektiği konusunda kaygılı olmaları nedeni ile grup ortamındaki paylaşım ve birbirleri için önerilerinin etkili olduğu da gözlemlenmiştir.

Bu araştırmada katılımcıların boşanma yılı dikkate alınmamıştır. Gelecek araştırmalarda katılımcıların boşanma yıllarının dikkate alınması, özellikle boşanmadan sonraki ilk yılların ve boşanma yıllarının birbirlerine yakın olması önerilebilir. Böylece katılımcıların boşanma evrelerini önceden görerek hazırlıklı olmalarına katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Sistemik aile yaklaşımı bakış açısı ile boşanma sonucunda tek çekirdekli aileden iki çekirdekli aile yapısına dönüşen ve alt sistemlerden biri olan ebeveynlik sistemi çerçevesinde program her iki ebeveynin birlikte bulunduğu örneklem grupları ile uygulanabilir. Boşanmaya uyum ile ilgili yapılacak çalışmalarda boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu nedenle uygulanan programın etkisinin incelenmesi için boylamsal çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Ahrons, C. R. (1980). A Crisis of Family Transition and Change. *Family Relations, Family Stress, Copying and Adaptation*, 29(4), 533-540. doi: 10.2307/584469
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650–666. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Amato, P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and adult well-being: A meta analysis. *Journal of Marriage and Family*, 53 (1) 43-5. doi: 10.2307/353132
- Amato, P. R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24, 602–626. doi: 10.1177/0192513x03024005002
- Asanjarani, F., Jazayeri, R., Fatehizade, M., Etemadi, O., & De Mol, J. (2018). The effectiveness of Fisher's rebuilding group intervention on divorce adjustment and general health of Iranian divorced women. *Journal of Divorce and Remarriage*, 59(2), 108-122. doi: 10.1080/10502556.2017.1375334
- Avery, A. W., & Thiessen, J. D. (1982). Communication skills training for divorcees. *Journal of Counseling Psychology*, 29(2), 203-205. doi: 10.1037/0022-0167.29.2.203
- Aydın, O. (2009). *Boşanma sürecinde velayet ile ilgili anlaşmazlık yaşayan ebeveynlerin çocuklarına ilişkin düşünceleri ve çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimler, Enstitüsü: Ankara. doi: 10.1501/asbd_0.000.000.004
- Barlow, L. E. (1982). *A comparison of the effectiveness of group therapy on divorce* (Unpublished Doctoral Dissertation). Florida State University.
- Barkin, S. (2008). “Qualitative' Methods”, *Qualitative Methods Methods in International Relations*, (A. Klotz ve D. Prakash), Palgrave Macmillan.
- Bohannon P (1970). *The six stations of divorce*. *Divorce and after* Paul Bohannon (Ed), Garden City, New York, Doubleday and Company, Inc., 33-62.
- Booth, A., & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(4), 396–407. doi:10.2307/2137106
- Bray, J. H., & Hetherington, E. M. (1993). Families in transition: Introduction and over view. *Journal of Family Psychology*, 7(1), 3–8. doi: 10.1037/0893-3200.7.1.3
- Bulut Ateş, F. (2015). *Çocuk-ebeveyn ilişki terapisi eğitiminin boşanmış annelerin empati kabul ve stres düzeylerine etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (Genişletilmiş 19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Canbulat, N. (2017). *Duygu odaklı grupla psikolojik danışma etkililiğinin değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Chiriboga, D. A., & Cutler, L. (1978). Stress responses among divorcing men and women. *Journal of Divorce*, 1, 95–106. doi:10.1300/J279v01n02_01

- Chouinard, S. M. (1987). *The effectiveness of psycho educational group services for women in the process of divorce in reducing problems in the parent-child relationship*, (Unpublished Master's Thesis) Southern Connecticut State University New Haven, Connecticut.
- Çamkuşu-Arifoglu, B. (2006). *Çocuklar için boşanmaya uyum programı'nın çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü: Ankara. doi: 10.1501/asbd_00000000004
- Demo, D. H., & Acock, A. C. (1988). The impact of divorce on children. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 619–648. doi:10.2307/352634
- Dursun, A. (2015). *Anne babası boşanmış ergenlerin öznel iyi oluşunu artırma programının etkililiğinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Fahrenhorst, D. (1982). *The comparative effectiveness of individual and group counseling modalities for post divorce adjustment and self- esteem*, (Unpublished Doctoral Dissertation). The Florida State University.
- Faye, A. (1994). *Improving parental coping skills during the adjustment period: a model divorce education program*. (Unpublished Doctoral Dissertation). The Nova Southeastern University.
- Fisher, B. (1976). *Identifying the needs of formerly married people through a divorce adjustment seminar*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Dissertation Abstracts International. 36. 11A, 7036.
- Gove, W.R., & Shin, H.C. (1989). The psychological well-being of divorced and widowed men and women. *Journal of Family Issues*. 10(1), 122-144. doi: 10.1177/019251389010001007
- Hackney, H., & Bernard, J.M. (1990). Dyadic adjustment processes in divorce counseling. *Journal of Counseling and Development*. 69, 134-143. doi: 10.1002/j.1556-6676.1990.tb01474.x
- Hensley, R. (1996). Relations hip termination and the fisher divorce adjustment scale: a comparative study. *Journal of Divorce and Remarriage*. 25(1), 139-150. doi: 10.1300/J087v25n01_09
- Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1976). Divorced fathers. *The Family Coordinator*, 25(4), 417–428. doi:10.2307/582856
- Kalmijn, M., & Monden, C. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality. *Journal Of Marriage and Family*, 68(1), 1197 – 1213. doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00323.
- Karadeniz-Özbek, S. (2019). *Boşanma sonrası psikolojik destek programının bireylerin uyum düzeylerine etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Samsun. doi:10.21565/ozelegitimdergisi.456299
- Kaya, T. (2009). *İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. doi: 10.17719/jisr.20164622608
- Kessler, S. (1976). Divorce adjustment groups. *Personal and Guidance Journal*, 54(5), 250-256. doi: 10.1002/j.2164-4918.1976.tb04241.x
- King, L. Y. (1999). A cultural challenge: multiple family groups for post-separation and post-divorce families in hong kong, *Social Work with Groups*, 21(1-2), 77-87. doi: 10.1300/J009v21n01_07
- Kitson, G. C. (1992). *Portrait of divorce: Adjustment to marital break down*. New York: Guilford Press.

- Lee, J. M., & Hett, G. G. (1990). Post-divorce adjustment: An assessment of a group intervention. *Canadian Journal of Counselling*, 24, 3-199. Erişim Adresi: <http://cjcp.journalhosting.ucalgary.ca/cjc/index.php/rcc/article/view/1194/1077>
- Madden-Derdich, D. A., & Arditti, J. A. (1999). The ties that bind: Attachment between former spouses. *Family Relations: An Inter disciplinary Journal of Applied Family Studies*, 48(3), 243–249. doi:10.2307/585633
- Martinez -Pampliega, A., Aguado, V., Corral, S., Cormenzana, S., Merino, L., & Iriarte, L. (2015). Protecting children after a divorce: efficacy of egokitzen—an intervention program for parents on children’s adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 24(12), 285-297. doi: 10.1007/s10826-015-0186-7
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 5(2), 140-161. Erişim Adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/pskguncel/article/view/5000076300>
- Öztürk-Serter, G. (2018). *Yapılandırılmış oyun terapisine dayalı geliştirilen psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının depresyon ve uyum düzeyleri üzerine etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Samsun. doi:10.5152/addicta.2020.19103
- Perrig-Chiello, P., Hutchison, S., & Morselli, D. (2014). Patterns of psychological adaptation to divorce after a long-term marriage. *The Journal of Social and Personal Relationships*, 32(3), 386-405. doi:10.1177/0265407514533769
- Plummer, L. P., & Koch-Hattem, A. (1986). Family stress and adjustment to divorce. *Family Relations*, 35(4), 523-529. doi: 10.2307/584513
- Øygard, L., Thuen, T., & Solvang, S. (2000). An evaluation of divorce support groups: A qualitative approach. *Journal of Divorce and Remarriage*, 32(3-4), 149-164. doi: 10.1300/J087v32n03_10
- Sayan-Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası yaşama uyum*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Schmittl, M. (2013). *The children first foundation parenting education program: a study on the effectiveness of a divorce parenting education program*, (Unpublished Master’s Thesis). Graduate School Southern Illinois University Edwardsville
- Şen, B. (2013). *Boşanma süreci ve arabuluculuğu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Şentürk Aydın, R. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara. doi:10.21560/spcd.81402
- Şimşek-Yüksel, D. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın ana-babası boşanmış ergenlerde boşanmanın olumsuz etkileri ile başa çıkma stratejileri ve benlik saygıları üzerindeki etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Mersin. doi:10.17860/efd.84626

- Şirvanlı Ö., D. (1998). *Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü.* (Yayınlanmamış Doktora tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.doi:10.18506/anemon.543946
- Thomas, C.,& Ryan, M. (2008). Women's perception of the divorce experience: a qualitative study. *Journal of Divorce & Remarriage.* 49(3-4), 210-224. doi: 10.1080/10502550802222394
- Vera, M. I. (1988). *The impact of divorce groups on individual adjustment: A single case and group comparison approach,* (Unpublished Doctoral Dissertation). The Florida State University
- Vukalovich, D. (2004). *Adjustment to separation and divorce: Evaluation of community group intervention program* (Unpublished Master's Thesis). Erişim Adresi: <https://researchonline.jcu.edu.au/1326/>
- Walker, S. G. (1979). *Factors associated with change in divorced and separated persons attending a didactics eminar,* (Unpublished Doctoral Dissertation). Submitted to the Graduate College of Texas A & M University.
- Wang, H.,& Amato, P. R. (2000). Predictors of divorce adjustment: Stressors, resources, and definitions. *Journal of Marriage and the Family,* 62, 655-668. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.00655.x
- Yılmaz. E. A. (2002). *The prediction of divorced parents emotional/social adjustment and psychological distress from perceived power/control over child related concerns, perceived social support, and demographic characteristics* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara

Extended Abstract

Purpose

Experimental studies on divorce and post-divorce adjustment process, which are very up-to-date and directly related to individuals and society in family relations, are limited in the literature. However, with increasing divorce rates, some changes occur in the family structure, and the need for preventive, remedial, and protective efforts to eliminate the negative effects of these newly formed changes on family members increases more. It is thought that this research will be very important in terms of providing resources for studies in this field. In addition, it is thought that the small number of studies in the country were made only with women, there is no experimental study that deals with women and men in the same study, and it will fill an important gap in the literature due to the originality of the research. In this process, the ability of the parties to empathize by seeing each other's point of view is very important for both themselves and, if any, children. This study aims to examine the effect of the Divorce Adjustment Psychoeducation Program (DAPP), which was developed based on the Systemic Family Approach (SFA), on the level of divorce adjustment of divorced people and the permanence of this effect for six weeks.

Method

In this study, it is aimed to determine the effect of the "Systemic Family Approach Based Divorce Adaptation Psychoeducation Program" (SFA-DAPP) on the level of divorce adjustment for divorced individuals. For this purpose, a 2 × 3 split-plot quasi-experimental design with experimental and control groups with pretest-posttest follow-up measurement was used in the study. The quantitative data of the study were supported by qualitative data. The program was applied to the experimental group with the leadership of the researcher and a deputy leader for 120 minutes once a week in a private counseling center; No application was applied to the control group. One week after the sessions, the participants in the experimental and control groups post-test; A follow-up test was applied to all participants six weeks after the post-test application. The participants of the study consisted of 22 people, nine men and 13 women who were divorced, who voluntarily participated in the study in the center of Denizli. There are 11 participants in the experimental group, including five men and six women, and a total of 11 participants, including four men and seven women in the control group. As a quantitative data collection tool in this study; Personal Information Form and Divorce Adjustment Scale (DAS) were used to determine the socio-demographic characteristics of the participants. For the collection of qualitative data, the "Session Evaluation Form" and "Plenary Session Evaluation Form" created by the researcher were used. ANCOVA and t-test were used to determine the effectiveness of the program applied during the data analysis phase.

Results, Discussion, Conclusion

As a result of the findings, it has been observed that there is a significant difference between the DAS pre-test and post-test scores of the participants in the experimental group and that there is no significant difference between the DAS pre-test-post-test scores of the control group members. When the DAS pre-test mean scores of the experimental group and the control group were controlled, it was understood that there was a significant difference between the post-test mean scores in favor of the experimental group, there was no significant difference between the DAS post-test scores and the follow-up test scores of the participants in the experimental group, and it was observed that there was no significant difference between test scores and follow-up test scores. As a result of these findings, it was seen that SFA-DAPP made a significant difference in increasing the level of compliance of the experimental group participants to divorce. This situation shows that the SFA-DAPP applied to the experimental group has an effect on the divorced people's adjustment to divorce. According to the findings of the study, it was observed that the posttest and follow-up test scores of the participants in the control group, who were not treated at all, increased a little, although there was no significant difference. It is thought that this result may be due to the fact that it is not very likely to control the

variables (time, social support, presence of a new romantic relationship, participation in social activities, personal characteristics, etc.) that may affect the level of divorce adjustment of the participants in the control group.

In this study, the year of divorce of the participants was not considered. In future studies, it may be suggested that the divorce years of the participants should be taken into account, especially the first years after the divorce and the years of divorce should be close to each other. Thus, it is thought that it can contribute to the preparedness of the participants by predicting the divorce stages. Within the framework of the parenting system, which is one of the sub-systems that transformed from a single-core family to a two-core family structure as a result of divorce with a systemic family approach perspective, the program can be implemented with sample groups with both parents. It is seen that longitudinal studies are needed in studies to be carried out on adaptation to divorce. For this reason, longitudinal studies may be recommended to examine the effect of the applied program.

ETİK BEYAN: “*Sistemik Aile Yaklaşımı Temelli Grup Psikoeğitim Programının Boşanmış Bireylerin Boşanmaya Uyum Düzeylerine Etkisi*” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır ve veriler toplanmadan önce Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan 08 Ekim 2019 tarih ve 2019/169 sayılı etik izin alınmıştır. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde “Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun” hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.